

Skötselplan för Vretaåns naturreservat

Innehållsförteckning

<i>BESKRIVINGSDEL</i>	2
1. Syfte med reservatet.....	2
2. Beskrivning.....	2
2.1 Uppgifter om reservatet.....	2
2.2 Historisk och nuvarande markanvändning	3
2.3 Områdets bevarandevärden	3
2.4 Källförteckning	5
<i>PLANDEL</i>	6
3. Skötselområden med bevarandemål och åtgärder.....	6
4. Friluftsliv	8
5. Uppföljning.....	8
5.1 Uppföljning av bevarandemål.....	8
5.2 Uppföljning av skötselåtgärder.....	8
6. Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder	9
7. Skötselplanekarta.....	10

BESKRIVNINGSDDEL

1. Syfte med reservatet

Syftet med Vretaåns naturreservat är att:

- Bevara och vårda en ca 4,5 km lång sträcka av den meanderande Vretaån och den lövskogsklädda ravindalen som omger ån.
- Bevara och utveckla ett område som ingår i Natura 2000, EU:s nätverk av värdefulla naturområden, och som består av livsmiljöerna naturliga större vattendrag av fennoskandisk typ och lövsumpskogar av fennoskandisk typ.
- Bevara det rinnande vattnets höga kvalitet och den mångfald av sällsynta och rödlistade djurarter som lever i vattendraget. Arter i habitatdirektivet; stensimpa, nissöga, flodpärlmussla, tjockskalig målarmussla och utter ska ha gynnsamt tillstånd.
- Friluftsliv som grundar sig på allemansrätten ska kunna bedrivas i hela reservatet, och besökare ska kunna se och uppleva områdets typiska livsmiljöer och arter.

2. Beskrivning

2.1 Uppgifter om reservatet

Objektnummer	04-02-079
Län	Södermanland
Kommun	Nyköping
Församling/socken	Kila
ID-punkt	x=6513367, y=1540560
Areal	35,9 ha, varav land 34,6 ha
Natura 2000-beteckning	SE 0220105 (Ramundsbäck-Vretaån) och SE 0220304 (Kilaån)
Naturtyper enligt EU:s habitatdirektiv: - Naturliga större vattendrag (3210) - Lövsumpskogar av fennoskandisk typ (9080) Arter enligt EU:s habitatdirektiv:	För arealer, se bevarandeplanerna. Stensimpa, nissöga, flodpärlmussla, tjockskalig målarmussla, utter
Markslag och naturtyper, hela reservatet - Skogsmark Triviallövskog - Impediment - Betesmark - Sötvatten (vattendrag)	ca 32 ha, varav 31,5 ha produktiv ca 32 ha ca 0,5 ha ca 2 ha ca 1,3 ha

<i>Prioriterade bevarandevärden</i>	
- <i>Markslag</i>	Sötvatten, skog
- <i>Naturtyper</i>	Vattendrag, triviallövskog
- <i>Strukturer (landskapselement)</i>	Åmiljön, gamla träd, döda träd, gravfält
- <i>Växt- och djursamhällen</i>	Musslor, fiskar, ryggradslösa djur
- <i>Arter</i>	Stensimpa, nissöga, flodpärlmussla, tjockskalig målarmussla, utter, piploka

2.2 Historisk och nuvarande markanvändning

Vretaån ligger inom en utpräglad jordbruksbygd (centralbygd, Länsstyrelsen i Södermanland 1995) som består av ett större slättområde som sträcker sig utmed åns dalgångar. När Kilaån övergår i Vretaån har Kiladalen en trängre karaktär än i dess östra del och ån är mer meandrad. Under stenåldern var Kiladalen en fjärd. Bebyggelsen längs ån har flyttat ned från höjderna mot ån i och med landhöjningen. Sprickdalen, som går i öst-västlig riktning, har varit en viktig vattenled under förhistorisk tid. Området har sedan dess varit en viktig kommunikationsled även om sättet att färdats har ändrats från vattenleder till motorväg. Vid anhalten Vreta gästgivaregård längs Stockholmsvägen har bland annat Carl von Linné och Carl Hårleman (arkitekt) stannat för skjutsombyte samt övernattnings under 1740-talet. Vid Vreta finns gravfält som markerar slutet på järnåldersbygden längs Kilaåns vattenled. I anslutning till gravfälten torde även boplatser (inte synliga) finnas. Vid järnålderns slut följde ån ungefär fem meterskurvan. Flera av gårdarna har namn som går tillbaka till järnåldern, bland annat –sta namn.

Markanvändningen längs ån har kontinuitet som slåttermark vilket kan följas på kartor från slutet av 1600-talet fram till och med häradskartan från förra sekelskiftet. På häradskartan syns dock att mycket av ängsmarken övergått i åkermark. Det är endast utmed åns kanter som slåtter fortfarande pågår. På ett flygfoto från 1954 tycks fortfarande stora delar av marken vara öppen, men längs vissa sträckor av ån finns ett trädsikt närmast ån.

2.3 Områdets bevarandevärden

2.3.1 Biologiska värden

Vretaåns naturreservat utgörs av en cirka 4,5 kilometer lång meanderande å, dess biflöden samt skogsklädda omgivningar. Området ligger i ett jordbrukslandskap på slätten norr om Kolmården. Vretaån är ett biflöde till Kilaån och har sina källor i Fjällmossen och Lövsjön i Kolmården. Nära Kila kyrka förenas Vretaån och Ålbergaån i Kilaån, som rinner ut i Östersjön vid Nyköping. Åsystemet kallas vanligen för Kilaåns vattensystem.

Hela sju av Sveriges åtta stormusselarter förekommer i Kilaåsystemet. Inga musslor har dock hittats i själva reservatet, de förekommer lite längre österut där Ålbergaån möter Vretaån och på ett flertal lokaler i Kilaån. Åsystemet är ett av de artrikaste vattendragen i landet med avseende på stormusslor. Den enda stormusselart som saknas är vandrarmusslan som infördes till Sverige på 1920-talet. Förutom de hotade arterna tjockskalig målarmussla (*Unio crassus*) och flodpärlmussla (*M. margaritifera*) (endast skalfynd har gjorts i modern tid) förekommer allmän målarmussla (*U. pictorum*), spetsig målarmussla (*U. tumidus*), allmän dammussla (*Anodonta anatina*), stor dammussla (*A. cygnea*) och den sällsynta flat dammussla (*Pseudanodonta complanata*). Musslorna fungerar som effektiva biologiska reningsfilter i vattendraget. Om tätheten av musslor är tillräckligt hög kan dessa dagligen filtrera en stor del av vattenvolymen. Det innebär att musslorna har en mycket viktig funktion för reningen av

vattnet innan det når Östersjön. Musslorna filtrerar bort grumlande partiklar och därmed indirekt även närsalter och bidrar till en bra vattenkvalitet.

I Kilaån finns en stationär och en vandrande öringstam som också bedöms ha stort skyddsvärde. Ursprunget på Kilaåöringen är idag oklart men oavsett ursprung så utgör den ett värdefullt inslag i ån. Flodnejonöga förekommer likaså i ån.

Ån har i övrigt ett rikt växt och djurliv med många ovanliga arter, se tabell 1. En artgrupp som är karaktäristisk för ån är trollsländorna, vars larver lever sitt liv nere på åns botten för att sedan som vuxna leva bland växtligheten i åns strandkanter. Bland trollsländor har man hittills funnit inte mindre än 19 arter i vattensystemet. Andra intressanta arter som finns i ån är den rödlistade nattsländorna *Tricholeiochiton fagesii* samt de tidigare rödlistade sötvattenssnäckorna *Gyraulus riparius*, *Marstoniopsis scholtzi* och bäckskalbaggen *Stenelmis canaliculata*. Flera för vetenskapen nya arter av vattenlevande fåborstmaskar har också påträffats vid inventeringar i ån och längs dess stränder.

Kring den del av ån som ingår i reservatet växer i dag en 10-60 m bred bård av spontant uppvuxen lövskog. Närmast ån hittar vi träd som är 50-70 år gamla, annars har de flesta träden en ålder på 20-50 år. Skogen domineras av asp, björk eller al och här finns få spår efter huggningar. Buskskiktet domineras av hägg, skogstry, hassel och måbär. I vissa delar av området finns en del döda träd, bl.a. i några gamla aspdungar. Annars är det långt mellan lågorna. Vegetationstyper är i huvudsak bredbladig grästyp och högrörttyp, men där trädskiktet är helt slutet, speciellt där hägg dominerar, är marken nästan vegetationslös. Näringskrävande arter som hallon och nässlor dominerar mot åkrarna. Intressanta strukturer är döda träd och grenar i ån vilka finns i varierande utsträckning. En del trädstammar är mossklädda. Miljön utnyttjas flitigt av bl.a. hackspettar och strömstarar.

En botanisk sällsynthet i reservatet är piplokan, som i Norden har ett mycket begränsat utbredningsområde och som påträffas endast inom ett mindre område på gränsen mellan Södermanland och Östergötland. Arten är klassad som starkt hotad i Sverige enligt Artdatabankens rödlista. Sitt huvudutbredningsområde har piplokan i Centraleuropas bergstrakter, varför kolmårdspopulationen i hög grad är isolerad. Förekomsten längs Vretaån är en av de mest individrika i landet. Det är framförallt igenväxning som anses vara det största hotet mot piplokan. En skötselplan för piplokan i reservatet togs fram av länsstyrelsen 2001.

2.3.2 Geovetenskapliga/hydrologiska värden

Vretaån är länets längsta och bäst utvecklade åravin. Ån är nedskuren i ett moigt-mjälligt isälvsmaterial. Längs ån uppträder långt över hundra meanderbågar, varav några övergivna och igenvuxna, samt erosionsbrinkar och nipbildningar. Kilaåns botten domineras av lera men inslag av andra jordarter som silt, sand, grus och sten förekommer. De grovkorniga jordarterna blir vanligare längre uppströms i åsystemet.

Vattendraget är oreglerat och opåverkat av rensning, vilket är ovanligt i denna del av landet. Vattenkvaliteten är hög och ån är endast lite påverkad av föroreningar och förurning. Den meanderande åmiljön karakteriseras av omväxlande erosions- och sedimentationspartier med regelbundet blottlagd jord och förekomst av branta strandbrinkar. Det finns opåverkade strömsträckor med stenar.

Tabell 1. Rödlistade arter, signalarter samt andra skyddsvärda arter registrerat i objektet. Notera att tabellen bygger på inventeringarna som finns i källförteckningen. Rödlistekategori följer Gärdenfors, U. (ed.) 2005. *Rödlistade arter i Sverige 2005*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. (EN) = Starkt hotad, (VU) = sårbar, (NT) = missgynnad, (LC) = livskraftig. (S) = signalart enligt Skogsstyrelsen.

Svenskt namn	Latinskt namn	Rödlistad/ signalart	Notering
Gullpudra	<i>Chrysosplenium alternifolium</i>	S	Nationellt fridlyst
Piploka	<i>Pleurospermum austriacum</i>	EN	
Strutbräken	<i>Matteuccia struthiopteris</i>	S	
Svart trolldruva	<i>Actea spicata</i>	S	
Tibast	<i>Daphne mezereum</i>	S	
Vättersos	<i>Lathraea squamaria</i>	S	
Flat dammussla	<i>Pseudanodonta complanata</i>	NT	I EU:s habitatdirektiv. Endast ett skal påträffat 1997.
Flodpärlmussla	<i>Margaritifera margaritifera</i>	VU	
Tjockskalig målar-mussla	<i>Unio crassus</i>	EN	I EU:s habitatdirektiv. > 10 000 individer, beräknad siffra på hela Kilaån-Vretaån.
Kuvertbyggarslända	<i>Tricholeiochiton fagesii</i>	NT	I EU:s habitatdirektiv I EU:s habitatdirektiv Nationellt fridlyst, i EU:s habitatdirektiv
Flodnejonöga	<i>Lampetra fluviatilis</i>	NT	
Nissöga	<i>Cobitis taenia</i>	LC	
Stensimpa	<i>Cottus gobio</i>	LC	
Utter	<i>Lutra lutra</i>	VU	

2.3.3 Kulturhistoriska värden

Kiladalen har en mycket intressant kulturhistoria. För bara ett par tusen år sedan var området en havsvik och människan har varit närvarande alltsedan landet steg upp ur havet. Boplatser, gravfält och andra lämningar kan påträffas längs med hela dalgången. Längst öst i reservatet ligger ett gravfält med cirka 55 fornlämningar. Dessa utgörs av 18 högar och cirka 37 runda stensättningar. Gravfälten är typiska för yngre järnåldern.

2.3.4 Bevarandevärden för friluftsliv

Området har ett begränsat värde för friluftslivet men har stor betydelse för utbildning och forskning.

2.4 Källförteckning

- Gärdenfors, 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Häradskartan. Karta öfver Jönåkers härad. Uppmätt år 1900. Skala 1:50 000.
- Lantmäterimyndigheten i Södermanlands län, 2000. *Fastighetsrättslig utredning med tillhörande fastighetsförteckning och kartor för Vretaåns naturreservat*.
- Lantmäterimyndigheten Södermanlands län, 2004. *Fastighetsrättslig utredning med tillhörande fastighetsförteckning och kartor för Vretaåns naturreservat*.
- LMV. Rikets allmänna kartverk – ekonomiska kartan blad nr 09627, 09628. Flygfotograferad år 1954. Skala 1:10 000.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 1991. *Sörmlands Natur, Naturvårdsplan*. Objekt nr 80-83 I (klass I).

- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 1994. *Försurnings-, förorenings- och naturvärdesstatus i Kilaåns vattensystem samt i Vedaån och Marsjöån*. Rapport Nr 3*94.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 1994. Åinventering – 94. Rapport Nr 6 1994.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 1995 (?). *Program för bevarande av Natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet*. Nyköping.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 2001. *Bildande av naturreservatet Vretaån* i Nyköpings kommun. Beslut och skötselplan.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 2001. *Skötselplan för den starkt hotade växten Piploka i Vretaåns naturreservat*.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 2005. *Förslag till Bevarandeplan för Natura 2000-området Kilaån (SE0220304)*.
- Länsstyrelsen i Södermanlands län, 2005. *Förslag till Bevarandeplan för Natura 2000-området Ramundsbäck-Vretaån (SE0220105)*.
- Naturvårdsverket, 2000. *Sydsvenska lövskogar och andra trädbärande marker*. Rapport 5081.
- Nitare, J., 2000. Signalarter. Indikatorarter på skyddsvärd skog. Skogsstyrelsens förlag 2000.
- Riksantikvarieämbetet, 2005. *Utdrag ur Kulturmiljöservern, objekt Kila 50:1, gravfält*.
- Rydberg, H., 1979. *Vretaåns dalgång – förslag till skydd av en växtplats för pipfloka*. Opubl. manuskript. Länsstyrelsen i Södermanlands län.
- Sjöbeck, M. 1941. *Södermanland – färdvägar och vandringsstigar utgående från järnvägarna*. Stockholm.
- Skogsvårdsstyrelsens *nyckelbiotopsinventering*, ID-nummer: 09G2H01 (nyckelbiotop)
- Sveriges Geologiska Undersökning, 1984. *Berggrundskarta över Södermanlands län*. Skala 1:250 000.
- Sveriges Geologiska Undersökning, 1989. *Jordariskartan*, 9G Eskilstuna NO. Skala 1: 50 000.
- Södermanlands hembygdsförbund (red Karin Lindvall). 1996. *Spår av tid - om sörmländska kulturlandskap i staden och på landet*. Sörmlandsbygden 1996.

PLANDEL

3. Skötselområden med bevarandemål och åtgärder

Huvudmålet med skötseln av reservatet är att skydda Vretaån och ravindalen som omger ån, samt att skydda och utveckla lövskogen kring ån. Ett övergripande mål är också att bevara den biologiska mångfald som är knuten till vattendraget och lövskogen samt att bevara den sällsynta växten piploka. För bevarandemål för naturtyper och arter enligt habitatdirektivet samt för typiska arter hänvisas till bevarandeplanerna till Natura 2000-områdena Ramundsbäck-Vretaån (SE0220105) och Kilaån (SE0220304).

Reservatet är indelat i fyra skötselområden, se skötselplanekartan, s 10.

Skötselområde 1: Skogsmark (totalt ca 32 ha)

Beskrivning

Omfattar all skogsmark. Skogen ska i huvudsak lämnas för fri utveckling. Eventuell inväxande gran ska röjas bort om den bedöms utgöra ett hot mot lövskogen. Om stora ansamlingar av döda träd och buskar i ån utgör betydande vandringshinder för fisk skall dessa tas bort.

Bevarandemål

- För lövskogen är målet att bibehålla trädslagsblandningen. Målet är också att bibehålla trädens beskuggning av ån.

Skötselåtgärder

- Eventuell röjning av gran

Skötselområde 2: Vattendrag (totalt ca 1,3 ha)

Beskrivning

Omfattar hela vattendraget. I huvudsak ska vattendraget lämnas helt i fred. Vissa åtgärder kan dock göras för att anordna nya lämpliga lekplatser för öringen. Inom reservatet finns en provtagningsstation där länsstyrelsen kontrollerar förurningen av ån varannan månad. Vattenkvaliteten på provtagningsplatsen anses kunna ge en god indikation på vattenkvaliteten inom reservatet. Vattenkvaliteten i Kilaåns vattensystem övervakas kontinuerligt av Nyköpings kommun med provtagningar varje månad. Både förurning och förorening undersöks. Närmaste provtagningsstation ligger där Vretaån förenas med Ålbergaån, ca 3-4 km nedströms reservatet.

Bevarandemål

- De vattenkemiska målen för länets vattendrag är att dessa under hela året som lägst ska ha ett pH över 6.0 och en alkalinitet över 0.05 milliekvivalenter per liter.
- Öringen ska lyckas med sin lek och vidmakthålla eller öka i antal. Bäckoringen ingår i ett miljöövervakningsprogram som länsstyrelsen är ansvarig för.
- Sötvattensmärlan *Gammarus pulex* ska vidmakthållas eller öka i antal. Kräftdjuret är förurningskänsligt och kan användas som indikator på att ån innehåller en rik bottenfauna med förurningskänsliga arter.

Skötselåtgärder

- Anordna lekbottnar
- Ta bort vandringshinder

Skötselområde 3: Skötselområde för piploka (ca 0,15 ha)

Beskrivning

Piploka finns på ett antal platser längsmed åkerkanten men är idag starkt hotad av igenväxning. År 2001 tog länsstyrelsen fram en enkel skötselplan för piploka i det då gällande reservatet (Länsstyrelsen 2001). Som underlag för skötselplanen låg Hans Rydbergs undersökning från 1979: "Vretaåns dalgång – förslag till skydd av en växtplats för pipfloka" (Rydberg, H., 1979). Skötselområdet omfattar det område som i 1979 –års undersökning hade högst täthet av piploka. Röjning och huggning genomfördes här inom en provyta januari 2002. Om åtgärderna har en positiv inverkan på piplokan ska röjningar utföras med 5-10 års mellanrum. En uppföljning bör ske år 2005-2006 för att se om åtgärderna haft önskad effekt. Eventuellt bör liknande åtgärder även utföras på andra platser.

Bevarandemål

- Den starkt hotade växten piploka ska inom reservatet ha gynnsamt tillstånd.

Skötselåtgärder

- Röjning av träd och buskar på platser där piplokan har sina största populationer, främst inom det befintliga skötselområdet.

Skötselområde 4: Gravfält (ca 1,6 ha)

Beskrivning

Gravfältet består av cirka 55 fornlämningar som utgörs av 18 högar och cirka 37 runda stensättningar. Gravfältet är beväxt med några björkar samt en del lövsly.

Bevarandemål

Gravfälten skall hållas fria från vedväxter, som kan komma att skada anläggningarna, och vara väl synliga i landskapet. Enstaka träd kan finnas, de får dock inte stå i anläggningarna.

Skötselåtgärder

Området skall hävdas med slåtter, eller bete. Om gravfälten hävdas genom slåtter skall det avslagna föras bort från gravfälten för att inte förna ansamlas på dem. Eldning får inte förekomma på gravfälten.

4. Friluftsliv

Beskrivning

Det övergripande målet för friluftslivet är att området skall nyttjas på dess naturgivna förutsättningar. Reservatet är lätt tillgängligt på flera platser från gamla E4-an, numera länsväg 800. En parkeringsplats ska anläggas intill länsvägen i reservatet Ramunds bäck. Denna ska tjäna besökare till båda reservaten Ramunds bäck och Vretaån.

Bevarandemål

Två väl underhållna informationstavlor med beskrivning av reservatet ska finnas.

Skötselåtgärder

Uppsättning och underhåll av informationstavlor.

5. Uppföljning

5.1 Uppföljning av bevarandemål

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av bevarandemål genomförs varje år för:

- Informationstavlor
- Kräftdjuret *Gammarus pulex*

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av bevarandemål genomförs vart 5:e år för:

- Öring
- Piploka

5.2 Uppföljning av skötselåtgärder

Entreprenörer ansvarar för dokumentation av vilka åtgärder som genomförts och när de genomförts.

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av genomförda skötselåtgärder sker i slutet på varje år, de år då åtgärder genomförts.

6. Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Var	Prioritet	Finansiering
Ta bort vandringshinder	Vid behov	Skötselomr. 2	1	Länsstyrelsen
Anordna lekplatser	Vid behov	Skötselomr. 2	1	Länsstyrelsen
Skötsel av piploka	Vart 5-10 år	Skötselomr. 3	1	Länsstyrelsen
Skötsel av gravfält	Varje år	Skötselomr. 4	1	Länsstyrelsen
Röjning av gran	Vid behov	Skötselomr. 1	2	Länsstyrelsen
Uppsättning och under håll av informationstavlor	År 2006	Se skötsel-planekartan	1	Länsstyrelsen
Uppföljning av skötselåtgärder	Efter åtgärd	Där åtgärden gjorts	1	Länsstyrelsen
Uppföljning av bevarandemål	Tavlor varje år. Övriga mål vart 5e år.		1	Länsstyrelsen

7. Skötselplanekarta

